

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าชายเลนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศไทย ที่มีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม แต่เนื่องจากพื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทยได้ลดลงเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มที่จะลดลงไปเรื่อย ๆ ด้วยสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การเพิ่มจำนวนของประชากรทำให้เกิดความกดดันในเรื่องที่ทำกิน การลักลอบตัดไม้เพื่อนำไปเผาถ่านและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยซึ่งไปอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นไปทางด้านอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่ป่าชายเลนจนเกินกำลังการผลิตของป่าชายเลน ดังจะเห็นได้จากสิ่งปลูกสร้างประเภทต่าง ๆ ได้เกิดทดแทนขึ้นในพื้นที่ป่าชายเลน ในขณะที่พื้นที่ป่าชายเลนได้ลดจำนวนลงจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากอดีตที่ผ่านมาพื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทยได้ถูกบุกรุกและเปลี่ยนแปลงไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ อย่างมากมาย จนทำให้การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนอยู่ในอัตราค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าชายเลนทั้งประเทศ กล่าวคือ พื้นที่ป่าชายเลนจากการแปลภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2504 มีทั้งหมดประมาณ 2,299,375 ไร่ (บุญชนะ และธงชัย, 2525) จากภาพถ่ายดาวเทียม LANDSAT I พ.ศ. 2518 ปรากฏว่ามีอยู่ประมาณ 1,954,575 ไร่ (สุวิทย์ และคณะ, 2518) และจากภาพถ่ายดาวเทียมของปี พ.ศ.2522 โดย บุญชนะ และธงชัย ปรากฏว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนอยู่ประมาณ 1,795,675 ไร่ การรวบรวมข้อมูลการขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าชายเลนเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ.2523-2528 พบว่ามีประมาณ 116,340 ไร่ ดังนั้นป่าชายเลนที่เหลืออยู่ทั้งหมดในปี พ.ศ.2528 มีประมาณ 1,679,355 ไร่ การสำรวจในปี พ.ศ.2529 พบว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่เพียง 1,227,674 ไร่ (บุญชนะ และธงชัย, 2530) และจากการสำรวจล่าสุด โดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียมในปี พ.ศ.2536 พบว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนทั้งหมดประมาณ 1,054,194 ไร่ (กรมป่าไม้, 2536) การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผลจากการทำนาकु้งแทบทั้งสิ้น โดยพื้นที่ป่าชายเลนที่ถูกทำลายอย่างมหาศาล คือป่าชายเลนบริเวณชายฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย โดยเฉพาะในจังหวัด จันทบุรีและระยอง

อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีการบุกรุกแผ้วถางป่าชายเลนเป็นจำนวนมาก การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนเกิดขึ้นในขณะที่มีการสร้างบ่อकु้ง และที่อยู่อาศัยมีมาก

ขึ้น กรมป่าไม้ได้สำรวจป่าสงวนแห่งชาติ ป่าชายเลนประแสร์พังราด พบว่ามีเนื้อที่ทั้งสิ้น 9,087 ไร่ แต่มีสภาพเป็นป่าเพียง 2,687 ไร่ และถูกบุกรุกเป็นบ่อปลาและบ่อกุ้งจำนวน 6,006 ไร่ เป็นที่ตั้งของชุมชนและที่มี นส.3 และ โฉนดจำนวน 394 ไร่ และในพื้นที่นอกความรับผิดชอบ พื้นที่ที่คงสภาพเป็นป่าธรรมชาติ 3,412 ไร่ ถูกบุกรุกเป็นบ่อปลาและนาุ้ง 8,613 ไร่ เป็นที่ตั้งของชุมชน และพื้นที่มี นส.3 และ โฉนด จำนวน 94,012 ไร่ (กรมป่าไม้, 2540) ซึ่งจากการลดลงของป่าชายเลน และปัญหาทางด้านทรัพยากรป่าชายเลนดังกล่าว หน่วยจัดการพื้นที่ป่าชายเลน รย. 1 ได้เข้าไปดำเนินการและหามาตรการในการป้องกันแก้ไขด้วยวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยกำหนดให้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน รวมทั้งมีมาตรการส่งเสริมให้มีการศึกษาด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนในทุกระดับเพื่อให้ประชาชนได้เกิดความรู้ความเข้าใจและตื่นตัวต่อปัญหา รวมทั้งสามารถนำความรู้ความเข้าใจนั้นมาปรับปรุงและปรุงแต่ง ทัศนคติ พฤติกรรม ตลอดจนเสริมค่านิยมและก่อให้เกิดความสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อด้านสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2524:127) ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง ซึ่งมีหน่วยจัดการพื้นที่ป่าชายเลน รย.1 เข้าไปดูแล ว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคหรือไม่อย่างไร เพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเสนอแนะแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ
3. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกับประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าชายเลน และนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ตัวแปรที่นำมาศึกษาวิจัย

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่

- อายุ
- การศึกษา
- รายได้จากการเลี้ยงกุ้ง
- แรงงานในการเลี้ยงกุ้ง
- การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน
- การเปลี่ยนแปลงจำนวนบ่อเลี้ยงกุ้ง
- สถานภาพทางตำแหน่งผู้นำทางสังคม
- การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประมง/ป่าไม้
- ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน
- ระยะเวลาที่เลี้ยงกุ้งในบริเวณป่าชายเลน
- ทักษะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน

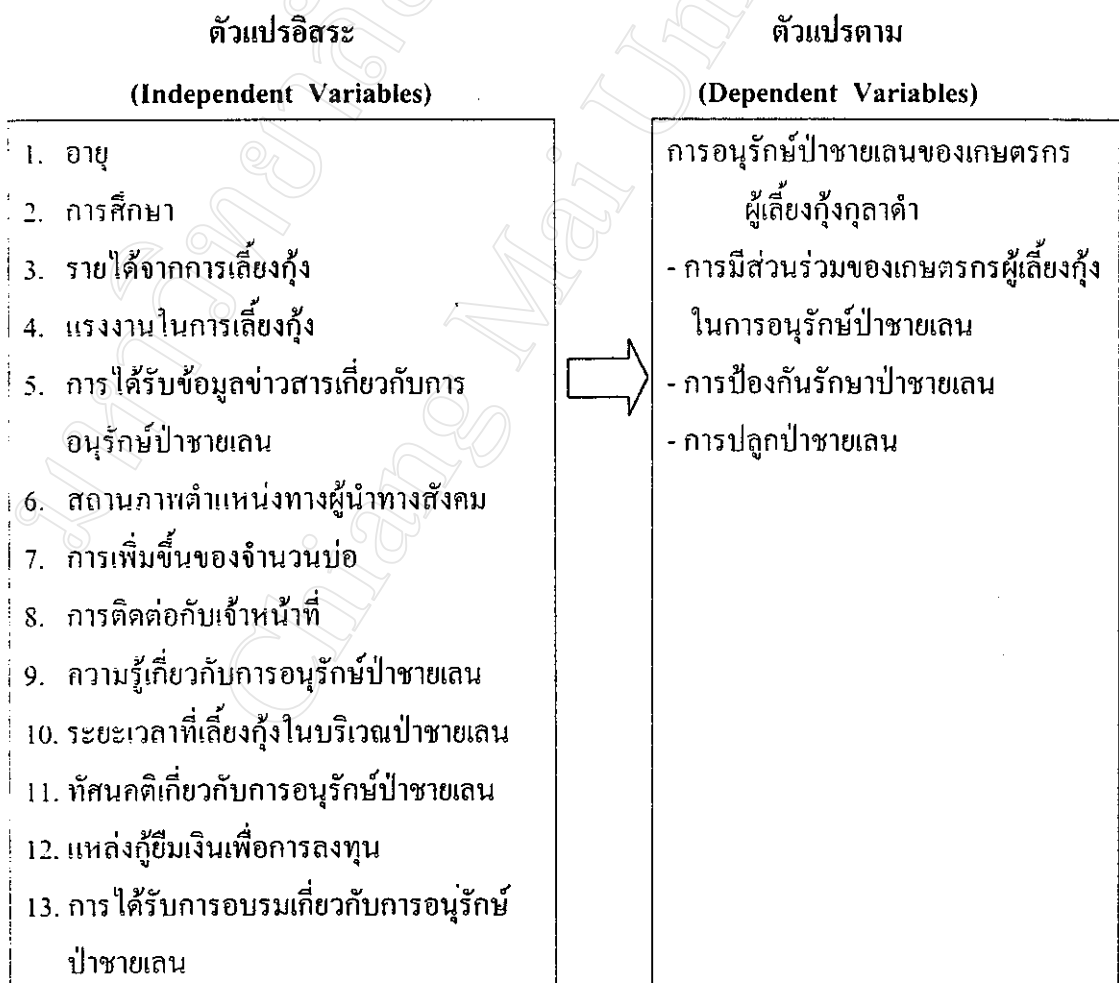
- การกู้ยืมเงินเพื่อการลงทุน
- การอบรม

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่

การอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ

- การมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำในการอนุรักษ์ป่าชายเลน
- การป้องกันรักษาป่า
- การปลูกป่าชายเลน

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์

ป่าชายเลน (Mangrove forest) หมายถึง สังคมพืชป่าไม้ ซึ่งขึ้นอยู่ในเขตน้ำทะเล
ลดต่ำสุดและน้ำสูงสุดบริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำหรืออ่าว ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต
หลากหลายทั้งพืชและสัตว์

การอนุรักษ์ป่าชายเลนของเกษตรกร หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนา
ทรัพยากรป่าชายเลนให้คงอยู่ในสภาพเดิม โดยมีประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์อยู่ 3 ประเด็น
ได้แก่ การมีส่วนร่วม การป้องกันรักษาป่าและการปลูกป่าชายเลนของเกษตรกร

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน หมายถึง การเข้าร่วมดำเนินงาน ตามกิจ
กรรมของหมู่บ้าน เช่น การเข้าร่วมประชุม การปลูกป่าชายเลน การวางกฎเกณฑ์และการร่วมใน
การพิจารณากิจกรรมในการอนุรักษ์ต่าง ๆ ซึ่งจะวัดโดยระบบการให้คะแนนที่ผู้ให้ข้อมูลระบุว่า
“เข้าร่วมทุกครั้ง” “เข้าร่วมบ่อยครั้ง” และ “เข้าร่วมน้อย”

การป้องกันรักษา หมายถึง การจัดขวางผู้ที่เข้าไปทำลายป่าชายเลน โดยมี
ระดับการปฏิบัติมาก ปฏิบัติปานกลาง หรือ ปฏิบัติน้อย

การปลูกป่า หมายถึง การนำต้นพันธุ์ไม้จากป่าชายเลนไปปลูกในพื้นที่ต่าง ๆ
โดยมีระดับการปฏิบัติมาก ปฏิบัติปานกลาง หรือ ปฏิบัติน้อย

การศึกษา หมายถึง วุฒิสถูงสุดที่ผู้ให้ข้อมูลได้ศึกษาเล่าเรียนในสถาบันการศึกษา
ต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน

รายได้จากการเลี้ยงกุ้ง หมายถึง จำนวนเงินรายได้ที่เป็นเงินสด ที่ได้รับจากการ
เลี้ยงกุ้งตลอดปี

แรงงานในการเลี้ยงกุ้ง หมายถึง สมาชิกที่ช่วยทำงานในฟาร์มกุ้ง

การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน หมายถึง การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน จากแหล่งข้อมูลประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ หอกระจายข่าวหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนบ้าน โดยแบ่งตามช่องความถี่ของการรับข้อมูลข่าวสาร คือ

ไม่ได้รับข้อมูล/สัปดาห์ให้	0	คะแนน
1 - 2 ครั้ง/สัปดาห์ให้	1	คะแนน
3 - 4 ครั้ง/สัปดาห์ให้	2	คะแนน
4 - 5 ครั้ง/สัปดาห์ให้	3	คะแนน

การเปลี่ยนแปลงจำนวนบ่อเลี้ยงกุ้ง หมายถึง จำนวนบ่อเลี้ยงกุ้งที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2543 นับเป็นจำนวนบ่อ

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ หมายถึง จำนวนครั้งที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งติดต่อกับ เจ้าหน้าที่ประมง ป่าไม้ และเกษตรกร

ระยะเวลาที่เลี้ยงกุ้งในบริเวณป่าชายเลน หมายถึง ระยะเวลาที่ผู้เลี้ยงกุ้งเข้าไปดำเนินการเลี้ยงกุ้งจนถึงปัจจุบัน

การอบรม หมายถึง การเข้าร่วมการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการวัดเข้าร่วม และไม่เข้าร่วม

ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน หมายถึง ความรู้ที่เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน วัดจากระดับความรู้ของเกษตรกร โดยระบบการให้คะแนนถูกและผิด โดยจะให้คะแนนดังนี้ ผิดให้ 0 คะแนน ถูกให้ 1 คะแนน

ทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน หมายถึง ความคิดเห็นของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกล่าวเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยระบบการให้คะแนน เห็นด้วย ไม่แน่ใจ และไม่เห็นด้วย